

Oponentský posudek na doktorskou disertační práci

Autor: Mgr. Michal Ernée
Název: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen

Vedoucí: doc. Dr. Vladimír Salač, CSc.
Podáno: Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK Praha, 2005

Michal Ernée se zabývá tématem z oblasti terénní teorie, konkrétně zachovalostí kulturních vrstev v pravěkých areálech, jejich charakterem, vypovídacími možnostmi jako archeologického pramene a metodami jejich výzkumu. Člení práci do několika kapitol, v nichž se zabývá (a) shrnutím dosavadních názorů na daný problém, (b) soupisem a popisem lokalit, na nichž byly pravěké kulturní vrstvy evidovány a více či méně zkoumány a (c) vztahem mezi výskytem kulturních vrstev a geomorfologickými vlastnostmi lokality. V hlavní části práce pak předkládá výsledky dvou vlastních výzkumů pravěkých lokalit, a to výzkumu (d) v Praze – Miškovcích, kde se pokusil o rekonstrukci původního mikroreliéfu terénu, a (e) v Praze – Záběhlicích, kde provádí podrobnější rozbor terénní situace i souboru artefaktů. Především na základě druhé lokality pak (f) v závěru shrnuje a zobecňuje poznatky ohledně kulturních souvrství a jejich obsahu.

Práce osvědčuje autorovy značné terénní zkušenosti, znalost literatury a schopnost aplikace technických prostředků zpracování a prezentace dat (tabulky, grafy, počítačová grafika). Závěry práce jsou formulovány zřetelně a s přesvědčivou argumentací. Základní přínos práce lze podle mého názoru shrnout v těchto bodech:

(1) Autor identifikuje existenci pravěkých kulturních vrstev jako **teoretický i praktický problém**. I když možnost zachování vrstev v příznivých podmínkách dosud nikdo z archeologů nevyklučoval, autor má pravdu v tom, že na jejich výzkum byl málokdo z pravěkých archeologů připraven a málokdo se o něj dosud pokusil. Ernée správně poukazuje na to, že v důsledku takového přístupu může na pravěkých lokalitách unikat velká část dostupných informací, a to nejen v ohledu celkového počtu artefaktů, ale i struktury náleзовých situací a pozůstatků aktivit *in situ*.

(2) V práci jsou velmi solidně rozebrány **okolnosti výskytu pravěkých kulturních vrstev**. Přínosný je zejména poznatek, že kulturní vrstvy se mohou zachovat nejen v nivě a na úpatí svahu, ale prakticky v kterékoli části krajiny, přičemž rozhodující je především mikrorelief lokality a charakter následného užívání krajiny. V tomto bodě měli dosud archeologové nesporně tendenci situaci zjednodušovat a některé typy lokalit a priori vylučovat. Poznatek, že povrch starší krajiny byl vertikálně členitější, je sice logický a předpokladatelný, ale málokdo s ním dosud pracuje.

(3) Práce předvádí kvalitní příklad jedné z možných **metod terénního výzkumu** pravěkého souvrství, a to na příkladu výzkumu v Praze – Záběhlicích. Zdá se, že danou metodu by bylo možné aplikovat i na některých jiných lokalitách.

(4) V práci je řešena i **metodika zpracování obsahu kulturních vrstev**, a to zejména prostřednictvím rozboru netypologických vlastností keramiky. Jelikož tyto vlastnosti odrážejí charakter archeologických transformací, mohou přispět k pochopení vzniku jednotlivých vrstev a charakteru někdejších aktivit v daném areálu. V tomto směru navazuje Ernée na relativně rozvinutý výzkum v české archeologii, zejména na práce svého školitele, ale i dalších. Na příkladě zkoumaného materiálu přináší řadu zajímavých poznatků, např. při srovnání charakteristik souborů keramiky z vrstev a z výplní zahloubených objektů.

(5) Za přínosnou lze považovat i aplikaci přírodovědných metod, konkrétně sledování **obsahu fosfátů** v dílčích částech výplně zahloubených objektů a vrstev. V příznivých podmínkách může jít o jednu z cest jak zjistit způsoby manipulace s odpadem a zaplňování nefunkčních objektů na pravěkých sídlištích.

Jelikož zvolené téma je netradiční, měl autor situaci komplikovanou, protože v řadě ohledů se nemohl opřít o všeobecně uznávané definice a postupy. V české literatuře např. chybí uznávaná **definice kulturní vrstvy**. Ernée uvádí definice několika autorů; je pouze škoda, že sám nezaujímá jasnější stanovisko. Vlastní pohled předkládá Ernée pouze nepřímo (str. 52, 112 aj.), a to rozlišením vrstev *in situ* a vrstev přemístěných (které se dále dělí na vrstvy přemístěné člověkem a přírodními procesy). Z této definice ovšem není jasné, jak silně přemístěné vrstvy lze ještě považovat za kulturní a jaké už nikoliv. Je kritériem definice např. to, zda vrstva je uložena ještě v rámci příslušného areálu aktivity nebo až mimo něj (např. vrstva akumulovaná u paty valu na hradišti oproti vrstvě akumulované až v údolí pod hradištěm)?

Při dalším rozpracování tématu se nebude možné vyhnout ani **obecným otázkám vzniku archeologického kontextu**, resp. depozice artefaktů (srov. např. práce M. Schiffera, U. Sommerové, Z. Kobylínského, S. Kadrowa aj.). Modelování depozičních procesů může pomoci tam, kde induktivní postup k cíli nevede. Např. na str. 77 Ernée konstatuje, že nelze vysvětlit, proč se průměrná velikost keramických zlomků ve výplni objektů liší od nálezů z vrstev, ale jen v kategorii největší velikostní třídy. Vezmeme-li v úvahu model různých kategorií sídlištního odpadu, připadá mi daný výsledek logický: v rámci největší velikostní třídy je totiž zahrnut i tzv. sekundární odpad, který se v objektech vyskytuje (resp. zachovává) častěji než v okolní vrstvě. Předpoklad různých kategorií depozice ovšem poněkud zpochybňuje význam celkových průměrných hodnot pro hodnocení souborů artefaktů (str. 105), protože za stejným průměrem se mohou skrývat různé kombinace několika „behaviorálních“ kategorií.

S touto otázkou souvisí i budoucí nutnost bližšího rozlišení jednotlivých **typů kulturní vrstvy** a přiměřených způsobů jejich výzkumu. Zatímco u vrstev *in situ* musíme zvažovat aplikaci maximálně precizních metod prostorové dokumentace (až po eventuální zaměrování jednotlivých artefaktů), vrstvy přemístěné lze dokumentovat po stratigrafických jednotkách. Jako s kulturní vrstvou v širším slova smyslu bychom však měli pracovat i s vrstvou splachů či s ornici (v obou případech může jít o „přemístěné“ kulturní vrstvy, které ještě mohou obsahovat některé důležité informace). Je však zřejmé, že metody musí být ve všech uvedených případech jiné. Nalezení **vhodných metod terénního výzkumu** je pro archeologii mimořádně důležité, neboť perspektivním řešením do budoucna není ani mechanizovaná skrývka na podloží, ale ani časově a finančně náročný výzkum méně hodnotných situací (tato charakteristika neplatí pro prezentované výzkumy autora práce!).

Zatímco je asi pravda, že četnost výskytu pravěkých kulturních vrstev byla donedávna podceňována (srov. úvahu E. Neustupného z r. 1981 a na ni navazující práce), neznamená to, že by byl podceňován i význam tohoto pramene. Namátkou můžeme připomenout např. Venclovy poukazy na škodlivost mechanizované skrývky při terénních odkryvech, Neustupného návrhy na vzorkování povrchové vrstvy jako prospekční metody atd. Ani původní tvrzení, že výplně zahloubených objektů jsou přemístěnými kulturními vrstvami, se mi nejeví jako docela překonané – nevylučují to ani výsledky samotné Ernéeho práce (str. 77 n.), ani jiná data (např. výplně objektů s naprostou převahou reziduálních artefaktů).

S těmito spíše drobnými výhradami (k nimž bych přiřadil částečné opakování některých pasáží textu na str. 50-52 a 110-112), lze se závěry předložené disertační práce (str. 110n.) jen souhlasit. Autor zvolil téma důležité a náročné, protože dosud ne dostatečně rozpracované. Podle mého názoru se řešení zkoumaných otázek zhostil výborným způsobem a ve výsledku **významně přispěl k teorii a metodě terénního výzkumu**.

Plně proto předloženou disertační práci **doporučuji k obhájení**.

PhDr. Martin Kuna, CSc.
Archeologický ústav AV ČR Praha
604204699; kuna@arup.cas.cz